

УДК 94(477)(092)Завальнюк

Олександр Реєнт (м. Київ)

доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,

заступник директора Інституту історії України НАН України

E-mail: Reent.O.P@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcsd.org/0000-0001-5141-7445>

Лев Баженів (м. Кам'янець-Подільський)

доктор історичних наук, професор,

директор Центру дослідження історії

Поділля Ін-ту історії України НАН України

при Кам'янець-Подільському національному

університеті імені Івана Огієнка

E-mail centrpodil@ukr.net
centrpodil@ukr.net

ORCID: <https://orcsd.org/0000-0002-8536-6698>

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ СВІТ ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛОВИЧА ЗАВАЛЬНЮКА (до 70-річчя від дня народження)

Висвітлюються основні складові науково-краєзнавчої діяльності та їх результативність відомого українського вченого-історика, освітнього і громадського діяча, доктора історичних наук, професора, академіка Української академії історичних наук, професора кафедри історії України, колишнього декана історичного факультету і ректора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Завальнюка Олександра Михайловича в 1972-2021 роках.

Ключові слова: Національна спілка краєзнавців України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, науково-краєзнавча діяльність, Завальнюк Олександр Михайлович.

Oleksandr Reient (Kyiv)

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Corresponding Member of the NAS of Ukraine,

Deputy Director of the Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine

E-mail: Reent.O.P@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcsd.org/0000-0001-5141-7445>

Lev Bazhenov (Kamianets-Podilskyi)

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Supervisor of the Center for the Podillia History Study

E-mail centrpodil@ukr.net
centrpodil@ukr.net

ORCID <https://orcsd.org/0000-0002-8536-6698>

HISTORICAL AND LOCAL LORE WORLD OF PROFESSOR OLEKSANDR MYKHAILOVYCH ZAVALNIUK (dedicated to the 70th anniversary of his birth)

The article highlights the core components of scientific and local lore activities in 1972-2021 and their results, carried through by Zavalniuk Oleksandr Mykhailovych, the famous Ukrainian researcher, educational and public figure, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Historical Sciences, Professor of History of Ukraine, former Dean of the Faculty of History and Rector of Kamianets-Podilsky Ivan Ohiienko National University.

The education of love for the native land in his school and student years, the beginnings of local lore activities as a young teacher of History and Geography, the importance of research dissertation topics for the cognition of historical truth in the national and regional dimensions, are being clarified. The article also focuses on the milestones of scientific and pedagogical growth, indisputable achievements covering various areas, such as the establishment and management of a scientific school, training of scientific personnel, ensuring the publication of 25 volumes of the professional collection "Education, Science and Culture in Podillia", other scientific and periodicals. publications, including local lore research, participation in various scientific and local lore events (conferences, panel discussions, presentations, celebrations of anniversaries of famous scientists), significant personal contribution to local lore, support of the Center for Podillia History Research and participation in its permanent and temporary editorial and publishing affairs, providing editing and reviewing of multidimensional scientific products (monographs, books, essays, collections of documents and materials), etc. . Emphasis is placed on the public activity of the scientist (Deputy of Kamianets-Podilskyi and Khmelnytskyi regional councils, member of the Executive committee and Boards of Education and Science departments of the city and region), participation in Congresses of the National Union of Local Historians of Ukraine, plenums and meetings of this union's presidium, central and regional bodies involved in promoting the development of the local history movement, as well as the role in various important public affairs.

The article analyzes the long-term effective cooperation of the researcher with leading Ukrainian scientists; extensive citation of the his works in domestic and foreign scientometrics; attention to the feedback of famous Ukrainian historians on his personality; long-term, fruitful scientific and local lore and high-quality leadership and organizational work at different levels of government.

Key words: National Union of Local Historians of Ukraine, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, scientific and local lore activities, Oleksandr Mykhailovych Zavalniuk.

Розвиток сучасного українського краєзнавства у великій мірі відбувається завдяки низці сприятливих чинників, одним з яких є чималий, сформований у попередні періоди, високого рівня науково-краєзнавчий кадровий потенціал. Він увібрав шляхетні риси батьків-засновників, їхніх продовжувачів, талановитих організаторів і безпосередніх учасників цього процесу як в центрі, так і регіонах. Дотримуючись перевірених часом традиційних підходів, вони збагатили практику національного краєзнавства новими формами і методами роботи, надали їм позитивної динаміки, залучивши до величезного загалу молодих і перспективних краєзнавців.

Одним із добре знаних і активних представників старшої генерації краєзнавчого руху є вечний-історик з Хмельниччини Завальнюк Олександр Михайлович, який упродовж своєї довгої науково-педагогічної і громадської діяльності зумів стати яскравою, авторитетною особистістю, залишити поважний слід у національному краєзнавстві і, зокрема поділлєзнавстві, збагативши його великим науковим доробком і поширивши своє бачення різних складових історії краю в краєзнавчій спільноті.

Олександр Завальнюк народився 28 листопада 1951 р. у м. Сміла Черкаської області, у сім'ї військовослужбовця. Після демобілізації зі Збройних Сил, батько, який пройшов дорогами

Другої світової війни, подався з сім'єю до смт Оринин Кам'янець-Подільської області, де майже 30 років керував сільською школою. На мальовничих подільських пагорбах, у живописній місцині річки Збруч, яка раз по раз видавала археологічні артефакти доби палеоліту і пізніших епох, зростав Олександр. У восьмиріччі полюбив історію, із захопленням слухав розповіді учительки історії Шевчук Дарії Йосипівни про життя давніх людей, разом з гуртківцями багато разів піднімався в урочище «Верхстінка», де після оранки знаходили кам'яні знаряддя праці первісних людей і передавали їх до шкільного музею. Зацікавлені історією, учні відвідували залишки замку у Скалі-Подільській Тернопільської області, захоплювалися величчю Кам'янецької фортеці. Навчаючись у десятиріччі, разом з однокласниками побував у музеях Шепетівки, різних пам'ятних місцях Закарпаття. Свої враження про ці незабутні краєзнавчі поїздки викладав у шкільних творах.

Отримавши «золотий» атестат, у 1968-1972 рр. навчався на історичному факультеті Кам'янець-Подільського педагогічного інституту. Тут отримав ґрунтовну фахову підготовку, відчув нескінчений обшир як регіональної, національної, так і всесвітньої історії. Вже на першому курсі вступив до обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. Вивчав, крім

фундаментальних навчальних дисциплін, спецкурс з історичного краєзнавства, який дав певне розуміння минулих подій в регіоні. Саме тоді, виконуючи завдання свого викладача, почав працювати над темою невеличкою дослідження, матеріали до якого брав у бібліотеці і фондах Державного архіву Хмельницької області. Під час проходження педагогічних практик готував кілька уроків, присвячених певним періодам історії рідного краю. Краєзнавчі матеріали Поділля аналізували на засіданнях студентського наукового гуртка з історії ХІХ ст. Відповідні доповіді виголошувалися на інститутських студентських наукових конференціях.

За приклад оформлення виступів керівник гуртка ставив опубліковані матеріали ІІ і ІІІ Подільських історико-краєзнавчих конференцій (тут уміщені і студентські праці), опубліковані у 1968 і 1970 рр. Поглиблюючи отримані знання, студенти залюбки десятки разів проходили туристичними маршрутами старовинного Кам'янець-Подільського, відвідували інші пам'ятні історичні місця в Хмельницькій і Чернівецькій областях, багато разів обстежували Кам'янецьку і Хотинську фортеці, читали про одну із них у науково-популярній праці «Кам'янець-Подільський»¹, знайомилися з унікальними історико-архітектурними пам'ятками золотого Києва. Після істфаку, який закінчив з відзнакою, працював сільським учителем на Рівненщині і Хмельниччині, створив два шкільні кабінети історії, у яких розміщені матеріали з історії рідного краю. Організовував школярів на збір експонатів, екскурсії до різних музеїв, могили Тараса Шевченка у Каневі тощо.

Навчаючись в аспірантурі Київського державного педінституту у 1976-1979 рр., обрав для виконання кандидатської дисертації тему про селянський аграрний рух на Правобережній Україні у березні 1917 - січні 1918 роках. У сховищах центральних і обласних держархівів, низці періодичних видань вдалося віднайти свідчення про різні форми, зміст, характер і результативність 3728. аграрних виступів². З'ясував активність селян з революційної перебудови існуючих земельних відносин, у більш як 3,5 тис. населених пунктах регіону, що поповнило фактаж місцевої історії.

¹ Кам'янець-Подільський: історико-архітектурний нарис / І.С. Винокур, Є.М. Пламеницька, І.І. Медведовський, Г.М. Хотюн. - Київ, 1968. - 120 с.

² Завальнюк А.М. Крестьянское аграрное движение на Правобережной Украине (март 1917 – январь 1918 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук; 07.00.02 / Киевский гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. - Киев, 1980. - С. 20.

³ Наукова еліта України / Упоряд.: Г.І.Захарченко, Г.В. Захарченко. - Київ: УІВЦ «Галактика», 2020. - С. 74.

⁴ Основи краєзнавства. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / М-во освіти і науки України, Харк. нац. ун-т імені В. П. Каразіна, Нац. спілка краєзнавців України; за заг. ред. чл.-кор. НАН України О.П. Реєнта. - Харків, 2015. - 332 с.

З 1979 р. і по нині працює у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка: асистентом, старшим викладачем, доцентом кафедри історії СРСР і УРСР, а з 1992 р. – доцентом, професором кафедри історії України. У 1993-2001 рр. працював деканом історичного факультету, 2002-2012 рр. – ректором. У викладацькій праці не оминав науково-краєзнавчої тематики, яку пропонував студентам для виконання курсових і дипломних робіт, доповідей на щорічні студентські наукові конференції. У 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. під його керівництвом члени гуртка «Події Української революції 1917-1921 рр.: всеукраїнський і регіональний виміри» опублікували понад 60 своїх праць³. Тривалий час викладав спецкурс «Історія Поділля ХХ ст.». На основі власних досліджень створив навчальну дисципліну «Проблеми становлення національної освіти в період Української революції (1917-1920 рр.)», яку введено до навчального плану підготовки магістрів зі спеціальності «Середня освіта. Історія».

У співавторстві видав для занять зі студентами і для використання учителями історії такі навчальні посібники: «Нариси історії Поділля» (1990), «Кам'янець-Подільський: історико-краєзнавчий нарис» (2001), «Нариси з історії Кам'янець-Подільського» (2006), «Кам'янець-Подільський в Українській революції 1917-1921 рр.» (2010), «Кам'янець-Подільський: історія і сучасність» (2011), «Поділля та Південно-Східна Волинь за Центральної Ради» (2017) та ін.

Підтримав ідею запровадження на історичних факультетах навчальної дисципліни «Основи краєзнавства», брав участь в обговоренні тексту підготовленого групою вчених на чолі з членом-кореспондентом НАН України О.П. Реєнтом підручника, який згодом вийшов у світ⁴. Ініціював створення кабінету з історії Подільського краю, яким послуговуються студенти і викладачі.

У 1990 році став членом місцевого осередку Всеукраїнської спілки краєзнавців, прилучився до всіх його заходів. У 1995 р. підтримав ідею створення Центру дослідження історії Поділля, засновниками якого стали Інститут історії України НАН України та рідний виш, допомагав йому з

приміщенням, обладнанням і технічним наповненням⁵. Став дійсним членом Центру, увійшов до його вченої ради. Взяв участь V-XVI Подільських (1979-2020), II-XIX Вінницьких обласних (1984-1999), I-VI Волинських регіональних (1985-1992), IV, XI-XII Буковинських (2001, 2017, 2019), другій Чернігівській обласній (1988), першій Могилів-Подільській (1996), восьми Дунаєвських (1997-2020), Вільковецькій (2015) всеукраїнських і регіональних наукових історико-краєзнавчих та багатьох інших представницьких конференціях, присвячених містам регіону - Кам'янцю-Подільському, Хмельницькому, Полонному, Шепетівці, Старокостиняйову, Дунаївцям, а також історичним постатям - Михайлу Грушевському, Симону Петлюрі, Івану Огієнку, Юхиму Сіцинському і Володимирі Січинському, Петру Холодному, Софії Русовій тощо.

Організував і брав участь у проведенні конференцій і круглих столів з нагоди ювілеїв талановитих колег - Леоніда Коваленка, Полікарпа Свідера, Іона Винокура, Анатолія Копилова, Петра Щербини, Миколи Кукурудзяка, Лева Баженова, Валерія Степанкова, Віктора Прокопчука, Стефанії Баженової, Віталія Нечитайла, Івана Рибакка, Василя Якубовського, Бориса Кушніра, які зробили чималий внесок у розвиток історичного краєзнавства на Поділлі. Загалом взяв участь у 250 міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах, теоретико-методологічних семінарах.

Його доповіді і повідомлення віддзеркалюють широкий спектр наукових інтересів. Починаючи з кінця 1970-х рр. і до наших днів опублікував понад 850 наукових і навчально-методичних, переважно одноосібних праць. Тематика наукових інтересів пов'язана переважно з подіями Української революції 1917-1921 років. Велика складова їх стосується Подільського регіону. У співавторстві видано праці: «Будівництво української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917-1920): історичний нарис» (2001), «Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського» (2003, вип.1; 2007, вип. 2), «Подільські містечка в добу Української революції (1917-1920 рр.)» (2005), «Земства Поділля в добу Української революції 1917-1920 рр.» (2009), «Кам'янець-Подільський учительський інститут у роки Великої

Вітчизняної війни» (2010), «Нацистський окупаційний режим в генеральній окрузі «Волинь-Поділля» у 1941-1944 рр.» (2012), «Українська Галицька армія на Поділлі» (2013), «Митна справа на Правобережній Україні (60-і роки XIX ст. – 1914 р.)» (2014), «Архівна справа на Хмельниччині; історія та сучасність» (2017) та ін.

На основі величезної кількості джерел, вчений цілісно і структурно вивчив процес становлення та функціонування національної університетської системи в період Української революції 1917-1921 рр., який до цього досліджений не був, опублікував понад 200 праць з цієї проблеми, розв'язавши увесь сформульований ним великий комплекс завдань. Головними роботами з цієї проблеми стали: «Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори й будівничі (1918-1920 рр.)» (2005), «Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.)» (2006), «Свято відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету» (2008), «Утворення і діяльність державних українських університетів (1917-1921 рр.)» (2011) та ін. Його наукова концепція боротьби за реалізацію університетської ідеї та її успішне втілення прийняла наукова спільнота. Історик Ю. В. Телячий, проаналізувавши «університетський» доробок О.М. Завальнюка, вважає, що він заслуговує високої оцінки⁶.

Певний внесок учений зробив у розвиток огієнкознавства. У більш як 40 працях (лише окремі з них опубліковано у співавторстві) досліджено різні біографічні, державницькі, управлінські, освітянські, наукові та громадські аспекти діяльності великого українця, фундатора і ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету. Автор значно розширив коло питань, звернувши увагу на ті аспекти, які раніше не вивчалися. Сьогодні він та його аспірант О.І. Марчук найбільш активні у реалізації завдань зазначеного наукового напрямку. На думку В.С. Прокопчука, вказані напрацювання О.М. Завальнюка, які є новим кроком у сприйманні цієї особистості, цікаві, змістовні та посідають чільне місце в сучасному огієнкознавстві⁷.

Сфера наукових інтересів вченого охоплює і сучасну біографістику сучасних учених і освітян. За цим напрямком опублікував узагальнюючу

⁵ Баженов Л.В. ALMA MATER подільського краєзнавства. Місто Кам'янець-Подільський – осередок історичної регіоналістики XIX – початку XXI століть. - Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. - С. 172, 202.

⁶ У пошуках історичної правди. До 65-річчя від дня народження і 40-річчя науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, академіка О.М. Завальнюка / [Уклад.: В.С. Степанков, А.Г. Філіпюк, О.Б. Комарницький]. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. - С. 68.

⁷ Там само. - С. 86.

працю «Подільські науковці й освітяни: звершення в ім'я незалежної України» (2016), статті присвячені понад 50 особистостям (О.П. Реєнт, Б.І. Андрусишин, В.Г. Кремень, М.Є. Скиба, В.Є. Берега, А.О. і С.А. Копилов, В.С. Степанков, Л.В. Баженов, С.Є. Баженова, А.Г. Філінюк, В.С. Лозовий, В.С. Прокопчук, І.М. Конет, М.П. Олійник, А.М. Трембіцький та ін.), якими по праву пишаються у наукових колах та вищій школі України і стали прикладом самовідданості, наполегливості, вірності українській науці.

Працями О.М. Завальнюка широко послуговуються сучасні дослідники. Так, станом на серпень 2021 р. в проєкті єдиного міжнародного реєстру вчених ORCID загальна кількість оцифрованих публікацій професора становить 165 позицій⁸. В системі ResearcherID на платформі Publons зафіксовано 143 його публікації, причому h-index становить 2, загальна кількість цитувань нараховує 64 у 48 журналах, збірниках та інших наукових виданнях⁹. В українській пошуковій бібліометричній системі Google Scholar індексовано 226 наукових робіт історика, зафіксовано 708 цитувань, причому h-індекс становить 13, 10-індекс – 19¹⁰. За даними, які враховують усі його наукові публікації, у т.ч. і неоцифровані, станом на кінець 2016 р. українські дослідники більше 1100 разів цитували науковий доробок ученого у своїх працях¹¹. На сьогодні цей показник перевищує 1700 позицій. У 2008-2017 рр. 5 разів очолював науковий рейтинг працівників університету¹².

О.М. Завальнюк - засновник і керівник наукової школи «Україна наприкінці XIX – у 30-х рр. XX ст.», до якої входять 8 докторів і 12 кандидатів історичних наук. Загалом вони опублікували понад 2,5 тис. праць, зокрема 110 монографій. За консультування і керівництва вченого підготовлено 3 докторів і 7 кандидатів історичних наук. Готує 4 докторів філософії, які вже опублікували понад 100 наукових статей, зокрема і у зарубіжних виданнях. Упродовж 8 років очолював кандидатську (2013-2017) і докторську (2018-2021) вченої спецради зі спеціальності «Історія України»¹³. У травні 2021 р. головував у разовій спеціалізованій вченій

раді із захисту дисертації з «Історії та археології».

Активний учасник заходів із презентації наукових і науково-краєзнавчих видань, зокрема: І.С. Винокура «Історія лісостепового Подністров'я та Південного Побужжя» (1985), В.А. Смоля і В.С. Степанкова «Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет» (1993), І.С. Винокура і С.В. Трубочанінова «Історія Поділля та Південно-Східної Волині» (1993), І. В. Рибак «Зіньків в історії Поділля» (1995), О.Т. Щура «Голосків Село на Поділлі: історія і сучасність» (1999), Л.В. Баженова «ALMA MATER Подільського краєзнавства» (2005), В.С. Прокопчука «Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність» (2014) та «Творці історії Подільського краю» (2021) й ін. Як один із упорядників, неодноразово виступав на телебаченні і в різних колективах, презентуючи низку новітніх збірників документів і матеріалів з історії краю - «Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. 1941-1944» і «Проскурівсько-Чернівецька операція – видатна подія Другої світової війни» (2009), «Архівна справа на Хмельниччині» (2012), «Іван Огієнко – організатор, керівник і оборонець Кам'янець-Подільського державного українського університету» (2014), «Дунаєвеччина в роки Другої світової війни» (2015), «Поділля і Південно-Східна Волинь в роки Української революції (1919-1921) і повстанського руху під проводом Я. Гальчевського (1921-1924)» (2015), «Красилівщина в роки Другої світової війни» (2016), «Проскурівський погром 1919 року в документах: міфи та реальність» (1919), «Епістолярії Другої світової війни (із фондів Державного архіву Хмельницької області)» (2020) та ін. (загалом упорядкував 15 подібних видань).

Як ректор, щедро виділяв кошти на друк матеріалів багатьох десятків наукових форумів, які проводилися у виші. Був засновником і відповідальним редактором авторитетного наукового фахового збірника «Освіта, наука і культура на Поділлі» (1998-2018, тт. 1-25), очолював редколегію всеукраїнського науково-краєзнавчого збірника «Хмельниччина. Дивокрай», який у 2005-2009 рр. виходив як науковий орган Центру дослідження історії Поділля¹⁴. Входив до складу редколегій

⁸ Режим доступу: <https://orcid.org/0000-0002-1778-9736>

⁹ Режим доступу <https://publons.com/researcher/1926685/zavalniuk-olexandr/publications/>

¹⁰ Режим доступу <https://scholar.google.com.ua/citations?user=NkgtnA0AAAAJ&hl=uk>

¹¹ У пошуках історичної правди... С. 237-370.

¹² Прокопчук В.С. Творці історії Подільського краю: персоналії. - Дунаївці, Кам'янець-Подільський: Видавель ПП Зволейко Д. Г., 2021. - С. 248-249.

¹³ Наукова еліта України... - С. 74.

¹⁴ Баженов Л.В. Реформування краєзнавчого руху в Україні та розвиток історико-краєзнавчих досліджень на Поділлі у 2007-2010 рр. // Матеріали XIII Подільської історико-краєзнавчої конференції. (18-19 листопада 2010 року). - Кам'янець-Подільський: Абетка, 2010. - С. 37

«Студій Кам'янець-Подільського Центру дослідження історії Поділля» (2005-2006) і науково-краєзнавчого збірника Хмельницької обласної організації НСКУ «Краєзнавець Хмельниччини» (2010-2021, вип. 1-14)), який поширюється серед усіх міських і районних спілчанських організацій області. На сторінках цього видання вміщував статті з історії населених пунктів та про видатні особистості краю, про важливі події краєзнавчого життя країни та діяльність президії НСКУ, присудження спілчанських премій видатним українським діячам тощо¹⁵.

Упродовж багатьох років входить до складу редколегії відомого серед українських істориків і краєзнавців наукового журналу «Краєзнавство» (головний редактор П.Т. Тронько, з 2011 р. - О.П. Реєнт). Працює відповідальним редактором наукового збірника «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта» (2003-2021, вип. 1-17), член редколегій 8 інших науково-періодичних видань, що виходять у Кам'янці-Подільському, Хмельницькому, Меджибожі, Дунаївцях і вміщують нові дослідження з історії краю. Редагував півдесятка біографічно-краєзнавчих і наукових праць, зокрема, Б.М. Кушніра «Невторованими стежками» (1997) і «Світилося в хатині віконце» (2001). В.Г. Байдича «В боротьбі за віру: римо-католицька церква в Україні (середина 1940-х – перша половина 1960-х рр.)» (2014), О.Б. Комарницького «Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920-1930-х рр.» (2017), А.М. Трембцького «Родинна династія Січинських-Чехівських-Січинських-Шандорів: просопографічний портрет (XVIII-XXI ст.)» (2018).

Як до авторитетного історика й краєзнавця, час від часу звертаються різні видавничі структури з пропозицією прорецензувати тексти монографій та книг-нарисів, присвячених зокрема історико-краєзнавчій тематиці. Після його схвальних відгуків побачили світ новаторські дослідження: І.В. Рибача «Соціальна інфраструктура українського села: зміни, труднощі, проблеми (20 – початок 90-х рр. XX ст.)» (1997), В.В. Малого «Етносоціальні процеси на Поділлі» (2008), Ю.А. Хоптяра «Селянський рух на Лівобережній Україні (березень 1917 - січень 1918 рр.)» (2010), В.С. Прокопчука «Дунаєвеччина: край і люди»

(2013) і «Освіта на Дунаєвеччині: від перших шкіл до суспільства знань» (2018), М.Б. Петрова «Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XV-XVIII століть: проблема соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Міське і замкове управління» (2012), С.Д. Гальчака «Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі: XIX – поч. XXI ст.» (2013), А.І. Машталіра, В.Г. Байдича і В.В. Галатіра «Вшанування постаті Тараса Шевченка на Поділлі в добу Директорії УНР: історичний аспект» (2015), С.М. Єсюніна «Міста Поділля у другій половині XIX – на початку XX ст.» (2015), Т.Ю. Герасимова «Міста Правобережної України і Перша світова війна: повсякденна історія» (2017), В.П. Рекрута «Нариси життя Гайсинщини» (2020, кн. 2), В.І. Якубовського. «Болохівська земля XII-XIII ст. Історія. Матеріальна культура. Економіка» (2020), В.М. Яблонського «Державний Центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921-1992 роки)» (2020), М.М. Тріпака [та ін.] «Віхи зростання: технікум-інтернат, коледж, інститут (1971-2021 рр.)» (2021) тощо. Ці різноматематичні, разом з тим унікальні, виконані на добротному історичному матеріалі, історико-регіональні видання, хоч і надруковані відносно невеликими накладками, утім відразу зацікавили науковців і краєзнавців, стали корисними у їх повсякденній діяльності, використовуються у навчальному процесі та краєзнавчій роботі різних закладів освіти.

Як делегат, взяв участь у роботі III-VI з'їздів Національної спілки краєзнавців України, був задіяний у виробленні програмних документів цих форумів¹⁶. Обраний спочатку членом правління, а у 2008, 2012, 2017 рр. – членом президії правління НСКУ. Член Національної ради з питань краєзнавства¹⁷. Входить до складу правління Хмельницької обласної організації НСКУ. Очолює осередок Українського історичного товариства Михайла Грушевського, регіональне відділення Української Академії історичних наук, член Президії Товариства Івана Огієнка¹⁸. Упродовж 10 років працює в комісії Хмельницької обласної ради з проведення щорічного конкурсу на кращі праці в галузі фундаментальних, прикладних, технічних, економічних і гуманітарних наук, до якого подають свої праці історики й краєзнавці регіону,

¹⁵ Краєзнавець Хмельниччини: наук.-краєз. зб. / [гол. ред. Л.В. Баженов]/- Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2013-2015. Вип. 5. С.5; Вип. 6. С.3; Вип. 7. - С. 5-6.

¹⁶ Баженов Л. В. ALMA MATER Подільського краєзнавства... - С. 224.

¹⁷ Краєзнавці України (сучасні дослідники рідного краю): Довідник / Редкол.: П. Т. Тронько (гол. ред.) та ін. Київ-Кам'янець-Подільський, 2003. Т.1. С.76: Флагмани освіти і науки України / Упоряд.: Галина Захарченко, Роман Захарченко. - Київ: УВЦ «Галактика-С», 2013. - С. 21.

¹⁸ Краєзнавець Хмельниччини: наук.-краєз. зб. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 12. - С. 5-6.

не раз виборюючи звання лауреата. У громадській діяльності він послуговується власним великим досвідом, набутим під час роботи депутатом у Кам'янець-Подільській міській раді (1998-2002), його виконкомі (2003-2006), а особливо в Хмельницькій обласній раді (2010-2015), де, як депутат, представляв інтереси територіальної громади. Також працював у складі колегій міського і обласного департаментів освіти і науки¹⁹.

У О.М. Завальнюка склалися тісні ділові, творчі і теплі людські стосунки з директором Інституту історії України НАН України В.А. Смолієм, який десятки разів відвідував *alma mater*, брав участь у різних наукових заходах історичного факультету, ювілейних подіях вишу, охоче ділився власним величезним науковим досвідом, активно сприяв росту докторантів і аспірантів. Як голова наглядової ради університету, Валерій Андрійович надавав закладу велику практичну підтримку у вирішенні найголовніших питань щодо його розвитку. Допоміг В.А.Смолій і науковому зростанню ректора Олександра Михайловича, якого цінував за невтомність, націленість на високі європейські стандарти, посилення наукової складової у виші, високо оцінював його особистість. Не випадково він стверджував, що усього, чого досяг керівник університету й наполегливий історик, стало результатом його «самовідданої каторжної праці як на освітянській і науковій нивах, так і в ділянці адміністративної діяльності, помноженої на людинолюбство, талант, волю і цілеспрямованість у досягненні мети»²⁰.

Вчений тісно співпрацював з патріархом українського краєзнавства академіком П.Т. Троньком. Обговорювали назрілі питання, ділилися різними ідеями, проєктами, допомагали один одному у вирішенні різних колективних справ. Не випадково Петро Тимофійович став почесним професором Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У 2006 р. Голова ВСКУ, оцінюючи роль О.М. Завальнюка у національно-краєзнавчих процесах, наголошував, що він зробив вагомий внесок у визначення перспектив історико-краєзнавчих досліджень, «взяв безпосередню участь у розробці проєктів розвитку

краєзнавства в Україні, на Хмельниччині. Ці документи <...> допомагають об'єднувати зусилля як державних структур, так і громадських організацій. <...> Його виступи на конференціях завжди конструктивні, виважені, містять оригінальні пропозиції»²¹. Пам'ять про свого талановитого наставника і близьку людину Олександр Михайлович свято береже й нині.

За відданість краєзнавству і багаторічну плідну керівну, освітянську, наукову, історико-краєзнавчу та громадську діяльність, якій віддав багато своїх сил і енергії, нагороджений на державному рівні - званням «Заслужений працівник освіти України», орденом «За заслуги» III ст., Почесними Грамотами Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України. Президія НСКУ у 2003-2021 рр. нагородила О.М. Завальнюка своїми Грамотою і Почесною грамотою, присвоїла звання «Почесного краєзнавця», удостоїла всеукраїнських премій імені Дмитра Яворницького, Героя України Михайла Сікорського і Героя України Петра Тронька. За ґрунтовні дослідження, присвячені діяльності на Поділлі видатного українця, двічі міністра і головного уповноваженого уряду УНР, ректора Івана Огієнка, Житомирська обласна рада присудила йому звання лауреата премії Івана Огієнка. Хмельницька обласна державна адміністрація за багаторічну сумлінну, ефективну управлінську працю з розвитку вищої освіти, науки й краєзнавства в регіоні відзначила Олександра Михайловича обласною премією імені Юхима Сіциньського і орденом «За заслуги перед Хмельниччиною». У свою чергу, Президія Хмельницької обласної організації НСКУ нагородила його своїми Почесними грамотами та премією відомого подільського археолога і краєзнавця Іона Винокура²². До 30-річчя незалежності України Хмельницька обласна рада вшанувала О.М. Завальнюка своєю Грамотою «за заслуги перед українською історичною наукою та національним краєзнавством, вагомий особистий внесок в історико-регіональні дослідження Хмельниччини, розбудову краєзнавчого руху».

Науковий інтерес до історії мікрорегіонів вченого гідно відзначили в різних територіальних громадах Хмельниччини. Зокрема, Президія

¹⁹ Наукова еліта... - С. 74.

²⁰ *Смолій В.* Олександрові Завальнюку – 60. Людина сумлінної й подвижницької праці // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. зб. / Сер. істор. і філол. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. - Вип. 9. - С. 311-312.

²¹ З любов'ю до України, з повагою до людей... До 30-річчя науково-педагогічної діяльності професора О.М. Завальнюка / [Укл. О.Б. Комарницький]. - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. - С. 4.

²² Наукова еліта України... - С. 74; Краєзнавець Хмельниччини: наук.-краєзн. зб. - Кам'янець-Подільський, 2012. - Вип. 3. - С. 16-17.

Дунаєвської районної організації ВСК ще у 2001 р. прийняла його своїм почесним членом²³. За вагомий внесок у дослідження історії Кам'янецьчини ХХ ст. Кам'янець-Подільська районна рада нагородила вченого своїм нагрудним знаком до 90-річчя заснування району, Дунаєвська районна державна адміністрація і керівництво Новодунаєвської селищної територіальної громади - Почесними грамотами. Своїми нагородами – Грамотами, Почесними грамотами та нагрудними знаками «Честь і шана», «За заслуги перед міською громадою» вшанувала діяча освіти, історика і краєзнавця міський голова Кам'янця-Подільського, міська рада та її виконавчий комітет²⁴.

Словом, вчений впевнено йде обраним життєвим і професійним курсом, отримує від людей гідну оцінку своєї праці, чималих здобутків.

З нагоди 70-річчя від дня народження та півстоліття краєзнавчої діяльності сердечно вітаємо О.М. Завальнюка, відомого історика і краєзнавця, нашого полум'яного, надійного колегу і товариша, щиро зичимо йому міцного здоров'я, усіляких життєвих гараздів, нових вагомих науково-краєзнавчих здобутків, успіхів у підготовці педагогічних і наукових кадрів, які поповнять нашу краєзнавчу спільноту і надійно продовжуватимуть традиції українського краєзнавства, збагачуватимуть його новими, величними справами!

Bazhenov, L. V. (2005). *ALMA MATER Podilskoho kraieznavstva Misto Kamianets-Podilskyi – oseredok istorichnoi rehionalistyky KhIKh – pochatku KhKhI stolit.* Kamianets-Podilskyi: Oiiium. [in Ukrainian].

Bazhenov, L. V. (Ed.). (2012). *Kraieznavets Khmelnychchyny: nauk.-kraiezn. zb. (3).* [in Ukrainian].

Bazhenov, L. V. (Ed.). (2013). *Kraieznavets Khmelnychchyny: nauk.-kraiezn. zb. (5).* [in Ukrainian].

Bazhenov, L. V. (Ed.). (2014). *Kraieznavets Khmelnychchyny: nauk.-kraiezn. zb. (6).* [in Ukrainian].

Bazhenov, L. V. (Ed.). (2015). *Kraieznavets Khmelnychchyny: nauk.-kraiezn. zb. (7).* [in Ukrainian].

Bazhenov, L. V. (Ed.). (2017). *Kraieznavets Khmelnychchyny: nauk.-kraiezn. zb. (10).* [in Ukrainian].

Bazhenov, L. V. (Ed.). (2019). *Kraieznavets Khmelnychchyny: nauk.-kraiezn. zb. (12).* [in Ukrainian].

Bazhenov, L. V. (2010). *Reformuvannia kraieznavchoho rukhu v Ukraini ta rozvytok .* [in Ukrainian]. *istoryko-kraieznavchyykh doslidzhen na Podilli u 2007-2010 rr.* Materialy KhIII Podilskoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii (18-19 lystopada 2010 roku), 32-38. [in Ukrainian].

Vynokur, I. S., Plamenytska, S. M., Medvedovskiy, I. I., Khotiun, H. M. (1968). *Kamianets-Podilskyi: istoryko-arkhitekturnyi narys.* Kyiv. [in Ukrainian].

Zavalniuk, A. M. *Krestianskoe ahrarnoe dvyzhenye na Pravoberezhnoi Ukrainy (mart 1917 – yanvar 1918 hh.): Avtoreferat dys. ... kand. yst. nauk / 07.00.02 / Kyev. hos. un-t ym. T. H. Shevchenko.* Kyev. [in Ukrainian].

Zakharchenko, H. H., Zakharchenko H. V. (Ed.). (2020). *Naukova elita Ukrainy.* Kyiv: UHVTs «Hala-

tyka». [in Ukrainian].

Komarnitskyi, O. B. (Ed.). (2006). *Z liuboviu do Ukrainy z povahoiu do liudei... Do 30-richchia naukovopedagogichnoi diialnosti profesora O. M. Zavalniuka.* Kamianets-Podilskyi: Abetka-NOVA. [in Ukrainian].

Konet I. M., Prokopchuk V. S. (Ed.). (2013). *Doktory nauk, profesory Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Dovid.-bibliohraf. vydannia.* Kamianets-Podilskyi: Abetka-Svit. [in Ukrainian].

Prokopchuk, V. S. (2021). *Tvortsi istorii Podilskoho kraiu: personalii.* Dunaivtsi, Kamianets-Podilskyi: Vydavets D. H. Zvoleiko. [in Ukrainian].

Reient, O. P. (Ed.). (2015). *Osnovy kraieznavstva: Pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv.* Kharkiv: [in Ukrainian].

Smolii, V. (2012). *Oleksandrovi Zavalniuku – 60. Liudyna sumlinnoi y podvyzhytskoi pratsi / Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk. Serii istorychna ta filolohichna (9), 311-313.* [in Ukrainian].

Stepankov, V. S., Filiniuk, A. H., Komarnitskyi, O. B. (Ed.). (2016). *U poshukakh istorichnoi pravdy. Do 65-richchia vid dnia narodzhennia i 40-richchia naukovopedagogichnoi diialnosti doktora istorychnyykh nauk, profesora, akademika O. M. Zavalniuka.* Kamianets-Podilskyi: Aksioma. [in Ukrainian].

Tronko P. T. (Ed.). (2003). *Kraieznavtsi Ukrainy (suchasni doslidnyky ridnoho kraiu): Dovidnyk. (Vol.1).* Kyiv-Kamianets-Podilskyi. [in Ukrainian].

²³ Прокопчук В.С. Вказана праця. - С. 243; Краєзнавець Хмельниччини: наук.-краєзн. зб. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 10. - С. 7.

²⁴ Доктори наук, професори Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Довід.-бібліограф. вид. / [уклад.: І.М. Конет, В.С. Прокопчук]. - Кам'янець-Подільський: Вид-во «Абетка-Світ», 2013. - С. 25.